

УДК 94(477.81): 271.2(470+571)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/55/8

РІВНЕНСЬКЕ РОСІЙСЬКЕ ПРАВОСЛАВНЕ БЛАГОДІЙНЕ ТОВАРИСТВО У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Р.П. Давидюк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12

E-mail: ruslanarivne1963@ukr.net

Авторське резюме

Після Першої світової війни і революційних подій територія колишньої Волинської губернії була розділена згідно Ризького мирного договору. Західна її частина відійшла до складу Другої Речі Посполитої, де було утворено у 1921 р. Волинське воєводство. Російське населення цього регіону було представлено як місцевими жителями, що мешкали тут з часів Російської імперії, так і російськими політичними емігрантами, які, не зважаючи на обмеження, встановлені польською владою, оселилися на цій території.

Автор, послуговуючись неопублікованими документами Державного архіву Рівненської області, Галузевого державного архіву Служби безпеки України м. Рівне, розглядає передумови утворення Російського православного благодійного товариства у м. Рівному, аналізує його статут, персональний склад, різні аспекти діяльності у міжвоєнний час. Доведено, що співпраця російських політичних емігрантів з місцевою російською громадою виявилася в опіці над приватною гімназією, утворенням бібліотек, спортивного клубу, гуртків, налагодженям культурно-просвітницької та благодійної роботи. На початку Другої світової війни частина громадських активістів з числа російського населення була арештована органами НКВС.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Волинське воєводство, російська політична еміграція, Російське православне благодійне товариство, культурно-просвітницька діяльність, благодійність, російська приватна гімназія.

РОВЕНСКОЕ РУССКОЕ ПРАВОСЛАВНОЕ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЕ ОБЩЕСТВО В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Р.П. Давидюк

Ровенский государственный гуманитарный университет
Украина, г. Ровно, ул. С. Бандеры, 12
E-mail: ruslanarivne1963@ukr.net

Авторское резюме

После Первой мировой войны и революционных событий территория бывшей Волынской губернии была разделена в соответствии с Рижским мирным договором. Западная ее часть вошла в состав Второй Речи Посполитой, где было образовано в 1921 г. Волынское воеводство. Русское население этого региона было представлено как местными жителями, проживавшими здесь со времен Российской империи, так и русскими политическими эмигрантами, которые, несмотря на ограничения со стороны польских властей, поселились на данной территории.

Автор, используя неопубликованные документы Государственного архива Ровенской области, Отраслевого государственного архива Службы безопасности Украины г. Ровно, рассматривает предпосылки образования Русского православного благотворительного общества в Ровно, анализирует его устав, личный состав, различные аспекты деятельности в межвоенный период. Доказано, что сотрудничество русских политических эмигрантов с местной русской общиной проявилось в опеке над частной гимназией, образовании библиотек, спортивного клуба, кружков, налаживании культурно-просветительской и благотворительной деятельности. В начале Второй мировой войны многие общественные активисты из числа русского населения были арестованы органами НКВД.

Ключевые слова: Вторая Речь Посполитая, Волынское воеводство, русская политическая эмиграция, Русское православное благотворительное общество, культурно-просветительская деятельность, благотворительность, русская частная гимназия.

RIVNE RUSSIAN ORTHODOX CHARITY ASSOCIATION IN THE INTERWAR PERIOD

R. Davydiuk

Rivne State University of Humanities
12 S. Bandera Street, Rivne, 33028, Ukraine
E-mail: ruslanarivne1963@ukr.net

Abstract

After World War I and October Revolution, the territory of the former Volhynian province was divided under the Treaty of Riga. Its western part went to The Second Polish Republic, where the Volhynian voivodeship was formed in 1921. The Russian population of this region was represented by locals who lived here since the Russian Empire as well as Russian political emigrants who settled in this territory despite the restrictions established by the Polish authorities. The author uses the unpublished documents of the Rivne State Archives and the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine in Rivne to considers the prerequisites for the formation of the Russian Orthodox Charity Association in Rivne and to analyse its charter, personnel and other aspects of activity during the interwar period. The cooperation of Russian political emigrants with the local Russian community resulted in supervision over a private gymnasium, formation of libraries, sports club, coteries and other educational and charitable activities. When World War II began, some of Russian public activists were arrested by the NKVD.

Keywords: Second Polish Republic, Volhynian voivodeship, Russian political emigration, Russian Orthodox Charitable Association, cultural and educational activity, charity, Russian private gymnasium.

Поява і діяльність міжвоєнної політичної еміграції, яка виникла внаслідок утвердження більшовицької влади, викликає зацікавлення у сучасних дослідників різних країн. Російська політична еміграція на території Другої Речі Посполитої досліджується російськими (Костерин 2018), польськими (Stanisławski 1996), українськими (Крамар 2016) вченими. Цю еміграцію часто іменують еміграцією першої хвилі, білою еміграцією. Водночас існує проблема термінології: одні дослідники називають еміграцію «русская», інші «російська», зустрічається визначення «русское зарубежье».

Перспективним, на нашу думку, є питання спільної участі емігрантів з місцевою російською громадою у громадському, культурному житті окремого міста, взаємозв'язки з представниками інших національностей та польською владою. Важливим є також персоніфікація основного кола діячів регіону, з'ясування їх подальшої долі.

Відроджена у 1918 р. Друга Річ Посполита була багатонаціональною державою, у якій проживали різні за чисельністю та впливом національні групи. За матеріалами польського перепису 1931 р., у Волинському воєводстві українці складали 69,89 %, поляки – 15,46 %, євреї – 9,71 %, німці – 2,16 %, чехи – 1,42 %, росіяни – 1,09 %. Росіяни жили переважно у містах і містечках регіону, зокрема у м. Рівному число росіян складало 2 792 особи (Drugi powszechny 1938: 28–29). Серед них значною була кількість колишніх державних службовців, інтелігенції, офіцерів царської армії, землевласників.

Російська громада скептично ставилася до результатів перепису, вважаючи, що її число свідомо применшується. Проблемою поставало визначення, кого у Польщі зараховувати до російської спільноти. У доповіді на «першому з'їзді російських меншин» у Польщі у 1931 р. констатувалося, що це населення розділяють на три групи: 1) «галицько-руські (по-польськи – русини, рускі); 2) руські старообрядці у Віленщині і Сувальщині (по-польськи – росіяни); 3) руські, що живуть на окраїнах та інших частинах Польщі (по-польськи – росіяни)» (ДАРО 8: 220). Врешті на з'їзді прийшли до висновку, що «русским является каждый, который сам себя считает таковым» (ДАРО 8: 221).

Національна політика польського уряду у міжвоєнний період характеризувалася намаганнями змінити етнічну структуру краю на користь поляків, при цьому використовувалися різні методи, що призводило до загострення міжнаціональних протиріч в регіоні. Як важлива проблема поставало питання громадянства (Микуленок 2015: 64–65). Росіяни, що проживали у Польщі, поділялися на такі групи: 1) ті, які проживали тут до початку Першої світової війни; 2) ті, що емігрували до 12 жовтня 1920 р.; 3) ті, хто потрапив в країну після 12 жовтня 1920 р. Емігранти, які не могли довести свого права на політичний притулок, зобов'язані були до 1 березня 1923 р. залишити територію Польщі (ДАРО 6: 3–4). Часто не надавалося право громадянства російським священикам, лікарям, адміністративна влада не визнавала «права громадянства за тими особами, які народилися і все життя проживали на території нинішньої Польщі, при цьому не виїжджали звідти навіть у період Великої війни» (ДАРО 8: 233).

Російська громада постраждала під час проведення земельної реформи, позаяк серед її представників було багато великих земельних власників, у яких відчужувався значний відсоток земель внаслідок

Після травневого перевороту 1926 р. та повернення до влади Ю. Пілсудського статут РПБО було перезатверджено. Новий документ 24 жовтня 1927 р. завізував перший «санаційний» волинський воєвода В. Мех. Статут підписали, окрім згаданих вище засновників товариства, також Іларіон Михайлов (Иларион Иванович Михайлов, 30 березня 1875 р. н., з Кременеччини, за фахом бухгалтер) (ДАРО 8: 150), Ігор Новицький (Игорь Николаевич Новицкий, 17 жовтня 1874 р. н., з Києва, колишній помічник прокурора окружного суду, у міжвоєнний час працював касиром у кінотеатрі «Новий світ» у Рівному), Микола Попов (Николай Петрович Попов, 15 квітня 1873 р. н. у Холмі, банківський чиновник) (ДАРО 7: 64, 91). У статуті зазначалося, що мета товариства полягала у наданні «польським громадянам російської національності» моральної, матеріальної допомоги, поширення культурно-просвітницької роботи (ДАВО 1: 5 зв.). До того ж об'єднання клопоталося питаннями юридичної, медичної опіки, засновувало бюро праці, дешеві їдальні, утримувало школи, гімназії, бібліотеки, організовувало спортивні, драматичні гуртки, літературні дійства (ДАРО 7: 16–17 зв.).

Основну роль у роботі товариства відігравали росіяни – жителі Рівного і повіту, яким виповнився 21 рік, та представники російської політичної еміграції, які осіли у воєводстві. Тісний взаємозв'язок згаданих двох груп виявився у співпраці у межах РПБО. У роботі організації не виключалась участь осіб іншої національності, але основним критерієм особистісного складу було те, щоб його члени почувалися росіянами, всіляко захищали і поширювали російську культуру, церкву, мову. Серед представників інших національностей у товаристві працювали француз Микола Жолі (Николай Людвилович Жоли, 1900 р. н., м. Новоград-Волинський Житомирської губернії) (ДАРО 13: 15), німець за походженням барон Федір Штейнгель (Федор Рудольфович Штейнгель, 1870 р. н., м. Санкт-Петербург). Останній надавав значну фінансову та моральну допомогу РПБО. Хоча у минулому барон був членом Української Центральної Ради (УЦР), послом Української держави (Гетьманату Павла Скоропадського) у Берліні, але ментально належав не до української, а до російської політичної еміграції. Навесні 1935 р. у помісті Штейнгеля в Городку, що поблизу Рівного, відбувалися наради діячів РПБО (ДАРО 8: 155).

Керівними органами РПБО були загальні збори членів товариства, що збиралися раз на рік, та правління, склад якого обирався загальними зборами (ДАРО 7: 56). За особливі заслуги члени товариства отримували звання почесних. У 1935 р. таке звання отримав Є. Сіницький (Евгений Евгеньевич Синицкий, 2 лютого 1874 р. н., за фахом адвокат) за значну організаційну роботу, насамперед у комітеті фонду

російської гімназії у Рівному (ДАРО 7: 136 зв.). У 1937 р. на загальних зборах почесними членами РПБО були обрані С. Панченко (Панченко Сергей Яковлевич) і К. Гефті́нг (К. Гефтинг) (ДАРО 7: 140), а І. Новіцькому вирішили платити пожиттєву пенсію у розмірі 60 зл. щомісяця (ДАРО 7: 141). У документах не конкретизується, за які заслуги було прийнято подібне рішення, хоча можемо припустити, що це був вияв поваги, оцінка вагомої організаційної діяльності активістів російської громади міста, а також їхній поважний вік.

Першою очільницею благодійного товариства у Рівному стала Інна Прохорова (Инна Гавриловна Прохорова, 31 грудня 1881 р. н., м. Шостка Чернігівської губернії) (ДАРО 7: 45), а опікунською гімназійною радою керував її чоловік, лікар Микола Прохоров (Николай Николаевич Прохоров, 11 вересня 1873 р. н., помер у 1928 р.) (ДАРО 8: 126; ДАРО 11: 25). Працював у РПБО білогвардійський офіцер Олександр Логві́нов (Александр Федорович Логвинов), прокурор царського періоду Георгій Лонгі́нов (Георгий Аркадьевич Лонгинов, помер у 1934 р.) (ДАРО 19: 19 зв.), Аполіна́рій Тре́мбовицький (Апполинарий Трёмбовицкий, 4 січня 1886 р. н., секретар прокурора царського окружного суду у Кам'янці-Подільському), дружина судді окружного суду, поміщиця Олена Піоро-Дембі́нська (Елена Пиоро-Дембинская), котра володіла маєтком Бриків у Кременецькому повіті, та ін. (ДАРО 11: 25–26).

Позаяк діяльність товариства була тісно пов'язана із православною церквою, то значну роль у його розбудові відіграв настоятель собору у Рівному протоієрей Микола Рогальський, а з 1932 р. його наступник Дмитро Сайкович (Дмитрий Сайкович) (ДАРО 8: 140). Переведення Д. Сайковича до Варшави РПБО розцінювало як велику втрату, згадуючи його як «чесного, стійкого, самовідданого працівника на ниві православ'я і благодійності» (ДАРО 7: 123). У 1934 р. настоятелем Рівненського собору став Михайло Яковлєв (Михаил Федорович Яковлев, 1887 р. н., м. Таллінн (Естонія)) (ДАРО 17: 16 зв.). Попри тісну співпрацю із РПБО, новий протоієрей намагався налагоджувати контакти з українцями, зокрема з Товариством ім. митрополита Петра Могили, останнє ж усіляко підтримувало процеси українізації православної церкви в Польщі (ДАРО 2: 15–16).

У правлінні РПБО постійно відбувалася ротація працівників. Для прикладу, на початок 1929 р. до його складу належали: І. Прохорова (голова), полковник царської армії Михайло Німсадієв (Михаил Нимсаниев) (заступник), Є. Сініцький (секретар) (ДАРО 7: 84). З жовтня 1929 р. РПБО очолив Сергій Панченко, функції заступника виконував І. Новіцький, секретаря – М. Попов, скарбника – М. Рогальський (ДАРО 7: 84 зв.). Адвокат С. Панченко, зять протоієрея М. Рогальського,

очолював РПБО до початку Другої світової війни. Народився він 1893 р. у с. Немиринці Кам'янець-Подільської губернії, тут же вчився у семирічній школі. Подальшу освіту здобув у Першій Київській гімназії та юридичному факультеті Петербурзького університету (ДАРО 11: 14–14 зв.). У роки Першої світової війни служив у царській армії. У 1920 р. був мобілізований в армію Української Народної Республіки (УНР), разом з якою перейшов річку Збруч та оселився на території Польщі (ДАРО 11: 16–17). Незважаючи на ці факти біографії, почував себе не українцем, а росіянином, доклавши багато зусиль для культурно-освітнього розвитку російської громади у міжвоєнному Рівному.

У 1938–1939 рр. віце-головою РПБО був син місцевого адвоката Євгеній Сініцький (молодший). Функції скарбника правління виконував інженер Павло Богдановіч (Павел Богданович), а вже згаданий Аполінарій Трембовіцький трудився секретарем та бухгалтером. Серед членів правління були син судового чиновника і вчительки німецької мови Ігор Міхальченко (Ігорь Сергеевич Михальченко, вчився у Львівському університеті на юридичному відділі), дочка судового пристава Євгенія Подобєд, офіцер царської армії, працівник міської пожежної команди Микола Шрубовіч (Николай Шрубович) (ДАРО 11: 25–26).

За інформацією польської влади, у 1933 р. РПБО нараховувало 465 членів, будучи однією із найбільших громадських організацій Рівненського повіту (ДАРО 5: 9). Водночас, члени правління звітували, що за списками товариства проходить 526 людей (ДАРО 7: 124). Крім сплати внесків, діячі РПБО систематично організовували вуличні збірки. Для прикладу, у 1929 р. подібні збірки проводили тричі: 12 серпня, 19 вересня, 14 жовтня, отриманий дохід цілковито йшов на користь товариства (ДАРО 7: 69).

Значну роль у роботі РПБО відігравали лікарі, які надавали безкоштовну медичну допомогу росіянам. З коштів товариства частково оплачувалися лікарські рецепти, або надавалася 30% знижка на їх придбання. Серед лікарів-членів РПБО знаходимо прізвища: М. Прохоров, І. Копилов, О. Віноградов, К. Гефтінг, В. Поспеловський, Л. Дубінський, М. Сегал, С. Хаджи та ін. (ДАРО 7: 125; ДАРО 8: 124). Зауважимо, що серед названих були не лише росіяни, а й єврей Меєр Сегал чи поляк Леонард Дубінський.

Для надання юридичної допомоги потребуючим діяв юридичний відділ, започаткований Г. Лонгіновим і І. Новіцьким. Працівники відділу надавали юридичні поради втікачам-росіянам і складали для них необхідні подання, представляли їхні інтереси у державних установах. У згаданому відділі працювали М. Рогальський, І. Чернов, С. Панченко, А. Трембовіцький та ін. Вся кореспонденція управи то-

варїства проходила через бюро, якє працювало щоденно від 10 до 14 годїни. Кореспонденцію опрацьовував І. Новїцький за безпосередньої учасї Г. Лонгїнова. У 1927 р. у зв'язку із збільшенням членів товариства і значним обїгом коштів управа створила бухгалтерський віддїл, який очолив І. Страшкевич (ДАРО 8 : 123).

Дїячі РПБО представляли у Волинському воєводствї Росїйський комітет у Польщі, серед них І. Прохорова, М. Прохоров, О. Юшкевич (Алексей Юшкевич), І. Чернов, І. Копилов, С. Панченко та ін. (ДАРО 8: 127).

РПБО працювало у тїсному зв'язку із Росїйським народним об'єднанням (Русское народное объединение – РНО), партїєю, зареєстрованою Міністерством внутрішніх справ Польщі 24 березня 1926 р. (ДАРО 8: 17, 155). Згідно статуту, РНО дотримувалося Конституції та існуючих законів Другої Речї Посполитої, маючи за мету консолїдацію населення з питань національних, культурних, господарських, суспільних і релїгійних інтересів росїйської громади в Польщі (ДАРО 8: 155а).

Уповноважений РНО у Волинському воєводствї Д. Прибульський (Дмитрий Прибульский) 8 червня 1926 р. інформував воєводську владу про початок дїяльностї РНО на території Волинського воєводства (ДАРО 8: 35). Згодом цю партїю на території Рівненського та Луцького повітів очолив син барона Штейнгеля Володимир (ДАРО 8: 269; ДАРО 11: 23).

РНО брала участь у парламентських виборах, частина ж її дїячів симпатизувала монархічним поглядам. Відтак, польська влада підозрювала їх у прагненні відновити Росїйську імперію, звинувачувала у тїсних контактах із закордонними білоємігрантськими центрами, останні ж вважали Другу Рїч Посполиту тимчасовим явищем. Подібні ідеї відновлення Росїйської імперії у її довоєнних кордонах суперечили польським державним інтересам (Станиславский 2006: 93). Загалом, відносини росїйської громади з польською владою були складними. У таємному повідомленні керівника слідчого віддїлу до старости Рівненського повіту повідомлялося, що акції монархістів у Рівному консолїдувалися навколо РПБО (ДАРО 8: 179).

Непростими залишалися взаємини росїян та українців у регіоні. Значною мірою на них впливало релїгійне питання: українці розгорнули рух за українїзацію православної церкви в Польщі, впровадження до служби Божої української мови замість церковнослов'янської, що суперечило намірам росїян (ДАРО 8: 3–4). Росїйська громадськість різко негативно поставилася до процесів українїзації церкви, говорила про «національно-культурну єдність всіх руських племен» (ДАРО 10: 20 зв.).

З критикою РПБО виступала газета «Дзвін» (виходила у м. Рівному і була підконтрольна колишньому отаману Армії УНР Володимирові Оскілку), вважаючи, що поява російського товариства суперечить українським інтересам: «Бажали б розвитку такому товариствудесь в іншому місті, тільки не в Рівному і не на Волині» (Під білим орлом 1923: 2).

Незважаючи на непрості відносини із найбільшими національними громадами, РПБО розгорнуло активну роботу. При товаристві діяла культурно-просвітницька секція, що складалася із низки підсекцій: драматичної, літературної, релігійно-філософської, спортивної, шахової. Активісти проводили літературні вечори, концерти, ставили вистави, виступали з рефератами (ДАРО 7: 126). Під час концертів виконувалися російські романси, народні пісні, декламувалися вірші поетів, насамперед Олександра Пушкіна, ставилися сценки з різних сатиричних оповідань. Такі дійства називалися Дні російської культури, які приурочували до річниць життя російських класиків.

Членом літературного гуртка РПБО був поет Олександр Кондратьєв (Александр Алексеевич Кондратьев), який у 1916 р. переїхав із Петербурга у Волинську губернію до матері дружини Катерини Миколаївни Красовської, яка володіла до 180 га землі у містечку Дорогобуж. Поет виступав як літературний оглядач у газеті «Волынское слово», що виходила у Рівному, зокрема у статті «Переоценка ценностей» (Волынское слово 1923: 2) писав про необхідність відновлення репутації забутих авторів. О. Кондратьєв став відомий як автор збірки віршів «Славянские боги», роману «На берегах Яруни». Син поета Олексій із 1924 до 1932 р. навчався у російській гімназії м. Рівного, а після її закінчення продовжив навчання на рільничому факультеті Львівської політехніки (ДАРО 15: 9, 22). Молодшого Кондратьєва органи НКГБ заарештували 26 березня 1945 р., звинувачуючи у належності до Народно-трудового союзу нового покоління (Народно-трудовой союз нового поколения – НТСНП), хоча він категорично відкидав подібні обвинувачення. Врешті справу за недостатністю доказів у жовтні 1945 р. припинили (ДАРО 15: 57).

У межах культурно-просвітницької секції РПБО працював гурток «Світлиця» («Светлица»). Керували гуртком у різні часи Олексій Пілінога (Алексей Пилинога), Євгеній Сініцький (молодший), господинею була Галина Масловська (Галина Масловская) (ДАРО 12: 11). Г. Масловська народилася у Петербурзі, у 1914 р. разом з батьками переїхала до Рівного із м. Косів Гродненської губернії, закінчила у 1935 р. російську приватну гімназію (ДАРО 12: 5). Батько Галини Євгеній Масловський (Евгений Андреевич Масловский, 29 липня 1882 р. н., поблизу м. Століно) з 1923 по 1939 р. мав власну адвокатську контору

у Рівному, був членом РНО і РПБО (ДАРО 8: 148). Г. Масловська брала активну участь у діяльності РПБО, організовувала вечори, слїдкувала за чистотою, складала доповіді. У 1938 р. їздила у Варшаву на зїзд російських студентів (ДАРО 12: 16). Працювала у культурно-просвітницькій секції, читала лекції, зокрема на тему «Історія народів», Олена Остольська (Елена Владимировна Остольская, 1912 р. н., с. Басів-Кут Рівненського повіту, за фахом вчителька), а також її дочка Люся (ГДА СБУ: 2–3).

Драматична секція ставила вистави у Рівному та навколишніх селах, а отримані від цього кошти поповнювали касу товариства. До того ж це давало можливість працевлаштувати безробітних російських акторів. Певний час цю секцію очолював Микола Гроль (Николай Александрович Гроль). Працював актором колишній учень гімназії Олександр Лубковський (Александр Николаевич Лубковский, 1908 р. н., м. Рівне), який у 1936 р. був затриманий при спробі нелегального переходу польсько-радянського кордону, заарештований, звинувачений як діяч білогвардійської організації «Братство Русской правды» (БРП) (ДАРО 18: 23–24).

Жіночий комітет РПБО опікувався проведенням балів, маскарадів, ігор (квєстів), різного роду вечорів, виявив ініціативу у щоденному забезпеченні учнів гімназії чаєм і канапками (ДАРО 8: 125).

Бібліотека РПБО нараховувала 124 платних абоненти, її фонди складали понад 3 000 книг різного характеру, зокрема монархічної літератури, а також російських газет, що виходили за кордоном («Русское слово», «Русский голос», «Меч»). Бібліотекарем і завідувачем господарства РПБО був Микола Попов (ДАРО 18: 26).

Управа товариства у крайніх випадках виділяла грошові допомоги людям, які надто цього потребували. Грошову допомогу намагалися давати лише тоді, коли неможливо було виявити підтримку іншим чином. Значно частіше видавали споживчі картки, організовували безкоштовні обіди. Нужденні росіяни отримували одяг, білизну, якими ділилися більш заможні члени товариства. У приміщенні РПБО було влаштовано нічліги для бездомних, переважно біженців з Радянської Росії, які не мали засобів для життя. Втікачам від більшовицьких арештів допомагали одягом, взуттям, білизною, їжею, опікувалися ними до часу влаштування на роботу чи виїзду з Рівного. З метою працевлаштування безробітних росіян управа товариства організувала майстерню шиття, таким чином вдавалося надати роботу десяткам осіб (ДАРО 8: 123).

Важливою справою для РПБО було спорудження власного дому, що вимагало великих матеріальних зусиль. Для будівництва «Русского дома» було виділено ділянку землі, що належала Рівненському

православному собору. Важка економічна ситуація серед росіян не дозволяла проводити добродійні акції у тому обсязі, який вимагала справа будівництва. Кошти переважно збирали під час балів, вечірок, ігор, частими були добровільні пожертви тощо. Очільниця управи І. Прохорова подарувала 80 американських доларів і 5 тис. злотих готівкою, барон Федір Штейнгель – 100 американських доларів, а житель Сарненського повіту Ф. Брунс, колишній урядовець спеціальних доручень при волинському губернаторові, та Матвєєв пожертвували три вагони будівельного матеріалу. План забудови розробив член товариства інженер Яскевіч. Під час будівництва загострилися взаємини з українською громадою, адже українці також претендували на відведену земельну ділянку. Поширювалися чутки, що нібито польський уряд після зведення будинку має намір його конфіскувати на власну користь (ДАРО 8: 126).

Врешті РПБО відкрило «Русский дом» по вулиці 13 дивізії, 53 (нині вулиця С. Петлюри). Товариство також користувалося житловим будинком по вул. Словацького, 10, орендувало одну кімнату по вул. Міцкевича, 32 (назви вулиць збереглися до сьогодні). В «Русском доме» розташовувалася гімназія, російська початкова школа, а в окремі роки площі орендували інші установи. У домі предводителя дворянства депутата І Державної Думи Д. Андро (Дмитрий Федорович Андро) по вул. Словацького розміщувалася канцелярія, бібліотека товариства, почасти організовували костюмовані бали, влаштовували благодійні вечори. У приміщенні по вул. Міцкевича діяла швейна майстерня і культурно-просвітницька секція (ДАРО 7: 125–126).

Діячі РПБО започаткували утворення спортивного клубу «Спарта», зареєстрованого польською владою 18 грудня 1935 р. Статут клубу підписали Сергій Панченко, Костянтин Фотієв, Олександр Полішук та ін. (ДАРО 9: 23 зв.). Влада зареєструвала клуб лише після зміни назви «Русский спортивный клуб “Спарта”» на «Спортивный клуб “Спарта”», змусивши прибрати у назві слово «русский» (ДАРО 9: 18). У клубі діяли різні спортивні секції, як то футбольна, легкоатлетична, плавання тощо. Управа обиралася загальними зборами на два роки. Клуб налічував у різні роки 60–90 членів, як правило мешканців м. Рівного, серед яких були випускники російської приватної гімназії (ДАРО 9: 8). Серед членів «Спарти» знаходимо представників старшого покоління: Микола Попов, Євгеній Масловський, Олександр Віноградов, а також 20–30-річну молодь: Олексій Михайленко, Костянтин Фотієв, Валентин Віноградов, Олексій Кондратьєв та ін. (ДАРО 9: 47–47 зв.).

Зустрічається інформація, що «Спарта» виникла на основі клубу «Русская организация молодежи» (РОМ) (ДАРО 13: 15; ДАРО 19: 14). РОМ, ініційована російськими студентами, мала сприяти консолідації

молодшого покоління, зокрема гімназистів. Утворєння РОМ схвалював і усяко підтримував барон Штейнгель (ДАРО 11: 44). Серєд російськєй молоді поширювалися ідеї «Братства Русской правды», зокрема ними цікавились Сергій Сініцький, Лев Андрєєв, Євгеній Єйколовіч, Євгеній Батурін. Останній за завданнями братчиків у 1935 р. перейшов кордон для організації підпільної роботи на радянськєй території (ДАРО 14: 25). У Рівному після візитів у 1932-1933 р. Олександра Вюрглєра (Александр Эмильевич Вюрглер, 1901 р. н., м. Катєринослав (нині м. Дніпро)), який читав лекції у приватній російськєй гімназії, виник осєредок НТСНП, очолюваний Анатолієм Хаджи (Анатолій Семенович Хаджи, 1910 р. н., м. Рівне) (ДАРО 12: 40). Діяльність білої політичнєй єміграції і поширення монархічнєх ідей на території Волинськєго воєводства потребують окремєго детальнєго дослідження.

Основним завданням і досягненням РПБО стала опіка над початковими і середніми російськими школами, насамперед російськєю приватною гімназією у Рівному. Проблема російськєго шкільництва залишалася складною увесь міжвоєнний час. Перед початком 1929–1930 н. р. у Польщі діяло 11 російськєх шкіл: 4 початкових і 7 середніх, із останніх лише 3 користувалися правами урядових гімназій. У всіх цих середніх і початкових школах загалом навчалось 1 508 учнів (ДАРО 8: 239).

Ініціатива відкриття у м. Рівному приватної гімназії з російськєю мовою викладання для православних дітей вийшла від групи місцевих вчителів, про що 26 червня 1922 р. шкільний інспектор повідомляв старєство Рівненськєго повіту (ДАРО 1: 20). Після затвердження цьогєго рішення Кураторією шкільного округу і Міністерством віросповідань та народної освіти у 1922–1923 н. р. розпочала роботу 8-класна приватна гімназія з російськєю мовою викладання (ДАРО 3: 117). У гімназії польська мова, історія, географія вивчалися польськєю, склад вчителів обов'язково затверджувався кураторією напередодні кожнєго новєго навчальнєго року (ДАРО 7: 71). Згідно із законом про шкільництво від 1924 р. (закон С. Грабськєго), школи національних меншин не отримували державнєго фінансування, тому їхні права обмежувалися сферою приватнєго шкільництва. Російська приватна гімназія, як і інші середні навчальні заклади національних меншин, щєроку повинна була підтверджувати своє право на функціонування.

Першим директором гімназії був Микола Матвієнко, його наступником – Сергій Апошанський (ДАРО 3: 117; ДАРО 4: 121). У 1924–1925 н. р. директором затвердили Олексія Юшкевича (ДАРО 7: 127). Останній очільник російськєй гімназії Сергій Лобачєвський (Сергей Гвальбертович Лобачевский, 27 грудня 1889 р. н., м. Шумськ Кременєцькєго повіту, помер 26 червня 1942 р. у тюрмі № 2

м. Астрахань) був випускником гімназії м. Острог та історико-філологічного факультету Петербурзького університету. З 1924 до 1934 р. він вчителював у російській гімназії у Варшаві, після цього був переведений до Рівного (ДАРО 19: 4–5).

РПБО, опікуючись російською приватною гімназією із 1924 р., слідувало за належним станом будівлі навчального закладу, його фінансовим забезпеченням, виступало засновником (концесіонером). Спочатку гімназія містилася у замковій будівлі князів Любомирських, а у 1926 р. для неї було побудовано спеціальне приміщення за благодійні внески та грошової підтримки барона Федора Штейнгеля. У гімназії могло навчатися до 300 учнів, хоча фактично вчилася близько 150 дітей. За перші десять років існування гімназію закінчило 249 випускників, з них 92 отримали матуру, що давало право вступати до вищих навчальних закладів Польщі (ДАРО 7: 127).

РПБО формувало опікунську раду гімназії, котра займалася вирішенням фінансових питань, господарським управлінням, покращенням виховання гімназистів, звільненням незаможних учнів від оплати за навчання. Допомога учням російської гімназії полягала у повному чи частковому відшкодуванні плати за навчання, влаштуванні безкоштовних сніданків бідним учням і придбання для них підручників (ДАРО 8: 124). Частина фінансових витрат гімназії покривалася батьківською оплатою за навчання дітей та членськими внесками діячів РПБО, які сплачували по одному золотому щомісяця (ДАРО 19: 11 зв.). Під опікою РПБО перебувала також початкова школа, у якій навчалося 69 учнів (на 1934 р.). Директором цієї школи був В. Сорока (ДАРО 7: 127).

Учні та вчителі гімназії організовували концерти, вечори, зібрані кошти йшли на потреби найбільш вразливих учнів закладу. Один із перших таких вечорів відбувся 15 грудня 1922 р. та складався із трьох частин: вистави комедії Макса Морея «Без протекції» (переклад з французької) та художнього ескізу за І. Тургенєвим «Как хороши, как свежи были розы», виступу балету. Третя частина – бал, танці, американський аукціон та ін. (ДАРО 4: 123–123 зв.).

У російській приватній гімназії діяв учнівський загін «бой-скаутів», опікуном чи керівником якого призначали когось із вчителів (ДАРО 19: 14 зв.). Емблемою загону була георгіївська стрічка, а учні носили значок – царський триколон, підкреслюючи цим своє російське походження (ДАРО 16: 10; ДАРО 19: 24).

У 20-х рр. у гімназії було створено струнний оркестр, який очолював учень Сергій Сініцький, старший син згаданого вище юриста Євгенія Сініцького (ДАРО 14: 17). Певний час видавався журнал «Зелений шум» під редакцією вчителя російської мови І. Куліша (ДАРО 19: 14) (Іван Фомич Кулиш, 1873 р. н., м. Шостка Чернігівської губернії). І. Ку-

ліш у 1902 р., на пропозицію барона Штейнгеля, переїхав у с. Городок поблизу Рівного. До 1918 р. працював вчителем російської мови, біології та агрономічних наук училища сільськогосподарського профілю. У міжвоєнний період, крім викладацької діяльності, був відомий як поет: у 1938 р. видав збірку «Золотые поля» (Данильчук 2012: 134).

Вчителем малювання у російській гімназії працював Георгій Косміаді (Георгий Петрович Космиади, 1886 р. н., м. Нальчик), який жив у місті від 1914 р. За його сприяння було організовано виставку художніх робіт талановитих учнів рівненських гімназій (української, російської, польської, єврейської) у Варшавській художній академії.

Незважаючи на успіхи у роботі РПБО, у доповіді перед загальними зборами організації 1 листопада 1934 р. члени управи відзначали, що матеріальне становище товариства погіршується, і викликано це не лише загальним економічним спадом у країні, але й «недостатньою енергією, самодіяльністю, активністю у суспільній роботі» (ДАРО 7: 123).

З початком Другої світової війни представники російської громади опинилися в епіцентрі більшовицьких переслідувань. У 1939 р. РПБО було ліквідовано, його майна конфісковано, а діячі, що залишилися в Рівному, репресовані.

Таким чином, у міжвоєнний період російське середовище у Волинському воєводстві формували ті, хто жив тут ще з часів Російської імперії, та політичні емігранти. Перетворення з титульної нації у національну меншину росіяни переживали важко. Для захисту своїх національних інтересів вони утворювали як політичні, так і громадські організації. Найбільш помітним серед них було РПБО у Рівному, яке розгорнуло культурно-просвітницьку, добродійну діяльність, надавало правову і матеріальну допомогу політичним емігрантам. Вагомим складником його роботи стала опіка над місцевою російською приватною гімназією. До роботи у РПБО залучалися різні групи російського населення, частина з яких поділяла монархічні погляди. Однак політика дерусифікації волинських міст, парцеляція маєтків великих земельних власників, процес українізації православної церкви значно обмежували вплив росіян на суспільно політичне життя у регіоні міжвоєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА

Волинское слово 1923 – Волинское слово. 1923. 15 декабря.

ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), м. Рівне. Ф. 5 (Р). Спр. 2630. Архивно-криминальное дело. Елена Владимировна Остольская.

ДАВО 1 – Державний архів Волинської області (ДАВО). Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1543. Отчеты о деятельности русского благотворительного общества с 1930 по 1939 г. 36 арк.

ДАВО 2 – ДАВО. Ф. 63. Оп. 1. Спр. 1. Протоколы учредительного собрания Общества им. митр. Петра Могилы от 19 ноября 1931 р., финансовый отчет, журнал «Соборність», 18 арк.

Данильчук 2012 – *Данильчук Г.Ф.* Коріння учительського роду // Рівне у долях його мешканців. Рівне: ПП ДМ. 2012. С. 126–137.

ДАРО 1 – Державний архів Рівненської області (ДАРО). Ф. 30. Оп. 1. Спр. 44. Переписка с школьным инспектором об открытии школ в г. Ровно. 337 арк.

ДАРО 2 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 483. Переписка с Волынским воеводским управлением по вопросу запрещения деятельности «Русского комитета Волыни». 5 арк.

ДАРО 3 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 693. Заявления частных лиц и выдача разрешений на открытие театров, типографий, организацию вечеров, собраний и др. 1922–1923 гг. 113 арк.

ДАРО 4 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 697. Заявления частных лиц на открытие театров, типографий, организацию вечеров, собраний и др. 1922–1923 гг. 70 арк.

ДАРО 5 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 2125. Списки товариществ и союзов, существующих на территории Ровенского повета. 1932–1933 гг. 43 арк.

ДАРО 6 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 2917. Указания Министерства внутренних дел об отношении к эмигрантам, прибывшим из России. 8 арк.

ДАРО 7 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 20. Спр. 934. Наблюдательное дело за деятельностью Русского благотворительного общества. 158 арк.

ДАРО 8 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 20. Спр. 935. Наблюдательное дело за деятельностью «Русского меньшинства в Польше», «Русского народного объединения» и «Русских монархистов». 1926–1933 гг. 339 арк.

ДАРО 9 – ДАРО. Ф. 30. Оп. 20. Спр. 936. Наблюдательное дело за деятельностью русского Спортивного клуба «Спарта» в Ровно. 50 арк.

ДАРО 10 – ДАРО. Ф. 33. Оп. 2. Спр. 3061. Дело по расследованию случая распространения предвыборных воззваний обществом «РНО» в Польше. 69 арк.

ДАРО 11 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 398. Архивно-криминальное дело. Панченко Сергей Яковлевич.

ДАРО 12 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 408. Архивно-криминальное дело. Масловская Галина Евгеньевна.

ДАРО 13 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 539. Архивно-криминальное дело. Жоли Николай Людвинович.

ДАРО 14 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 722. Архивно-криминальное дело. Синицкий Сергей Евгеньевич.

ДАРО 15 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 2103. Архивно-криминальное дело. Кондратьев Алексей Александрович.

ДАРО 16 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 3276. Архивно-криминальное дело. Фотиев Константин Васильевич.

ДАРО 17 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 3673. Архивно-криминальное дело. Яковлев Михаил Федорович.

ДАРО 18 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 4223. Архивно-криминальное дело. Попов Николай Петрович.

ДАРО 19 – ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 5547. Архивно-криминальное дело. Лобачевский Сергей Гвальбертович.

Дзвін 1923 – Дзвін. 1923. 16 травня.

Ёлкин 2014 – Ёлкин А.И. В поисках лучшей доли: русские студенты эмигранты в Польше в 20–30-е гг. XX в. // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2014. Вип. 48. С. 134–143.

Костерин 2018 – Костерин С.В. Организации русских эмигрантов в Польше. 1919–1939 годы. Система, типология, эволюция: автореф. ... канд. ист. наук. М., 2018. 23 с.

Крамар 2016 – Крамар Ю.В. Общественная и культурная жизнь россиян на западноволыньских землях в межвоенный период // SCIENTIA. Серия: История. Исторические науки. М., 2016. № 3. С. 5–10.

Микуленок 2015 – Микуленок А. Проблема урегулирования правового положения российских эмигрантов в Польше в 1920-е гг. // Историческая и социально-образовательная мысль. Т. 7, № 6. Ч. 2. Краснодар, 2015. С. 64–69.

Під білим орлом 1923 – Під білим орлом // Дзвін. 1923. 3 листопада.

Станиславский 2006 – Станиславский В. Жизнь на обочине Русская эмиграция на землях Второй Речи Посполитой // Новая Польша. 2006. №7-8 (77). С. 91–96.

Drugi powszechny 1938 – Drugi powszechny spis ludności z dnia 7 grudnia 1931. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. T. 70: Województwo Wołyńskie. Warszawa, 1938.

Stanisławski 1996 – Stanisławski W. Emigracja i mniejszość rosyjska w II Rzeczypospolitej: próba charakterystyki społeczności // Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa. Poznań, 1996. T. 5. Z. 2 (9). S. 23–60.

REFERENCES

Volynskoe slovo. (1923) 15th December.

The Branch State Archive of the Security Service of Ukraine (State Security Service of Ukraine) in Rivne. (n.d.) *Archive and criminal case. Elena Vladimirovna Ostolskaya*. Fund 5(P). File 2630.

The State Archive of the Volyn Oblast (DAVO). Reports on the activities of the Russian Charity Association from 1930 to 1939. Fund 46. List 9. File 1543.

The State Archive of the Volyn Oblast (DAVO). *Protokoly uchreditelnogo sobraniya Obshchestva im. mitr. Petra Mogily ot 19 noyabrya 1931 r., finansovyy*

otchet, zhurnal "Sobornist" [The minutes of the constituent assembly of the Metropolitan Petro Mohyla Society of November 19, 1931, financial report, "Sobornost" magazine]. Fund 63. List 1. File 1.

Danylchuk, H.F. (2012) *Rivne u doliakh yoho meshkantsiv* [Rivne in the fate of its inhabitants]. Rivne: PP DM. pp. 126–137.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Perepiska s shkolnym inspektorom ob otkrytii shkol v g. Rovno* [Correspondence with the school inspector about the opening of schools in the city of Rivne]. Fund 30. List 1. File 44.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Perepiska s Volynskim voevodskim upravleniyem po voprosu zapreshcheniya deyatelnosti "Russkogo komiteta Volyni"* [Correspondence with the Volyn Voivodeship Directorate on the prohibition of the activities of the "Russian Committee of Volyn"]. Fund 30. List 18. File 483.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). (1922–1923) *Zayavleniya chastnykh lits i vydacha razresheniy na otkrytie teatrov, tipografii, organizatsiyu vecherov, sobraniy i dr.* [Applications from individuals and the issuance of permits for theaters, printing houses, evenings, meetings, etc.]. Fund 30. List 18. File 693.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). (1922–1923) *Zayavleniya chastnykh lits na otkrytie teatrov, tipografii, organizatsiyu vecherov, sobraniy i dr.* [Applications of individuals for the opening of theaters, printing houses, organizing parties, meetings, etc.]. Fund 30. List 18. File 697.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Spiski tovarishchestv i soyuzov, sushchestvuyushchikh na territorii Rovenskogo poveta. 1932–1933 gg.* [Lists of partnerships and unions in the Rivne povet. 1932–1933]. Fund 30. List 18. File 2125.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Ukazaniya Ministerstva vnutrennikh del ob otnoshenii k emigrantam, pribyvshim iz Rossii* [Directives of the Ministry of the Interior regarding attitudes towards emigrants from Russia]. Fund 30. List 18. File 2917.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Nablyudatelnoe delo za deyatelnostyu Russkogo blagotvoritelnogo obshchestva* [Supervision over the activities of the Russian Charitable Association]. Fund 30. List 20. File 934.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Nablyudatelnoe delo za deyatelnostyu "Russkogo menshinstva v Polshe", "Russkogo narodnogo obedineniya" i "Russkikh monarkhistov". 1926–1933 gg.* [Supervision over the activities of The Russian Minority in Poland, The Russian People's Association and The Russian Monarchists. 1926–1933]. Fund 30. List 20. File 935.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Nablyudatelnoe delo za deyatelnostyu russkogo Sportivnogo kluba "Sparta" v Rovno* [Supervision of the activities of the Sparta Russian Sports Club in Rivne]. Fund 30. List 20. File 936.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Delo po rassledovaniyu sluchaya rasprostraneniya predvybornykh vozzvaniy obshchestvom "RNO" v Pol'she* [Investigation of the case of dissemination of pre-election appeals by the community "RNO" in Pol'she].

tigation of the dissemination of election appeals by RNO in Poland]. Fund 33. List 2. File 3061.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Panchenko Sergey Yakovlevich* [Criminal case. Panchenko Sergey Yakovlevich]. Fund R-2771. List 2. File 398.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Maslovskaya Galina Evgenevna* [Criminal case. Maslovskaya Galina Evgenevna]. Fund R-2771. List 2. File 408.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Zholi Nikolay Lyudvikovich* [Criminal case. Zholi Nikolay Lyudvikovich]. Fund R-2771. List 2. File 539.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Sinitskiy Sergey Evgenevich* [Criminal case. Sinitskiy Sergey Evgenevich]. Fund R-2771. List 2. File 722.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Kondratev Aleksey Aleksandrovich* [Criminal case. Kondratev Aleksey Aleksandrovich]. Fund R-2771. List 2. File 2103.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Fotiev Konstantin Vasilevich* [Criminal case. Fotiev Konstantin Vasilevich]. Fund R-2771. List 2. File 3276.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Yakovlev Mikhail Fedorovich* [Criminal case. Yakovlev Mikhail Fedorovich]. Fund R-2771. List 2. File 3673.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Popov Nikolay Petrovich* [Criminal case. Popov Nikolay Petrovich]. Fund R-2771. List 2. File 4223.

The State Archive of the Rivne Oblast (DARO). *Arkhivno-kriminal'noe delo. Lobachevskiy Sergey Gvalbertovich* [Criminal case. Lobachevskiy Sergey Gvalbertovich]. Fund R-2771. List 2. File 5547.

Dzvin. (1923) 16th May.

Elkin, A.I. (2014) V poiskakh luchshey doli: russkie studenty emigranty v Pol'she v 20–30-ye gg. XX v. [In search of a better life: Russian emigre students in Poland in the 1920–30s]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina – Journal of V.N.Karazin Kharkiv National University*. 48. pp. 134–143.

Kosterin, S.V. (2018) *Organizatsii russkikh emigrantov v Pol'she. 1919–1939 gody. Sistema, tipologiya, evolyutsiya* [Organizations of Russian émigrés in Poland in 1919–1939. System, typology, evolution]. Abstract of History Cand. Diss. Moscow.

Kramar, Yu.V. (2016) Obshchestvennaya i kul'turnaya zhizn' rossiyan na zapadnovolynskikh zemlyakh v mezhoennoy period [Social and cultural life of the Russians in the Western Volyn lands in the interwar period]. *SCIENTIA*.

Seriya: Istoriya. Istoricheskie nauki. 3. pp. 5–10.

Mikulenok, A. (2015) Regulation of the legal status of Russian immigrants in Poland in the 1920-s. *Istoricheskaya i sotsialno-obrazovatel'naya mysl – Historical and social-educational ideas.* 7(6/2). pp. 64–69 (In Russian). DOI: 10.17748/2075-9908-2015-7-6/2-64-69

Anon. (1923) *Pid bilym orlom* [Under the white eagle]. *Dzvin.* 3rd November.

Stanisławski, W. (2006) *Zhizn' na obochine.* Russkaya emigratsiya na zemlyakh Vtoroy Rechi Pospolitoj [Life on the sidelines Russian emigration on the lands of the Second Polish Republic]. *Novaya Pol'sha.* 7-8 (77). pp. 91–96.

Poland. (1938) *Drugi powszechny spis ludności z dnia 7 grudnia 1931. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe* [Second Universal Census of December 7, 1931. Flats and households. Population. Professional relations]. Vol. 70. Warsaw: [s.n.].

Stanisławski, W. (1996) *Emigracja i mniejszość rosyjska w II Rzeczypospolitej: próba charakterystyki społeczności* [Emigration and the Russian minority in the Second Polish Republic: an attempt to characterize the community]. *Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa.* 5 (2-9). pp. 23–6.

Давидюк Руслана Петровна – доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры истории Украины Ровенского государственного гуманитарного университета (Украина).

Давидюк Руслана Петрівна – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету (Україна).

Ruslana P. Davydiuk – Rivne State University of Humanities (Ukraine).

E-mail: ruslanarivne1963@ukr.net